

مركز جهانی علوم اسلامی
جمهوری اسلامی ایران - قم - ۱۳۵۸

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

نقد شکاکیت فلسفی

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته فقه و معارف اسلامی

نگارش؛ عبدالصمد یوسفی

استاد راهنما؛ حجة الاسلام و المسلمین دکتر ابوالفضل کیاشمشکی

استاد مشاور؛ حجة الاسلام و المسلمین محسن چورمقی

تیر ۱۳۸۵

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۳۱۶

تاریخ ثبت:

مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه به عهده نویسنده می باشد.

هرگونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع، بلا اشکال است و نشر

آن در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اسلام

این رساله تقدیم است به ساحت همه دانشمندان و متفکران دلسوز و فیلسوفان و راست قامتان بزرگ تاریخ که در حمایت و دفاع از جزمیت و امکان شناخت و پاسداری از حریم مقدس تفکر و اندیشه راستین، تعهد و صداقت خودشان را نسبت به جامعه انسانی به نمایش گذارده اند و با ریختن شالوده های محکم و تزلزل ناپذیر، در برابر امواج خروشان و ویرانگر شک و سفسطه بزرگترین و بنیادی ترین نقش را در ایجاد و شکل گیری تمدن بشری و پیشرفت و تکامل علوم و فن آوری، ایفا نموده اند.

تشکر

ضمن حمد و سپاس فراوان از عنایات
و فیوضات نامحدود حضرت حق که در همه حال
شامل حال انسان می گردد. بر خود لازم می دانم که از
استاد بزرگوار و ارجمند « حجة الإسلام والمسلمین جناب
آقای دکتر ابوالفضل کیا شمشکی » که بعنوان استاد راهنما، در
تمام مراحل تدوین این نوشتار با توجه و عنایت خاص و تعاون
و همکاری مطلوب و با حسن نظر و کمال دقت و ارائه نکات مهم و راه
گشا در استواری مفاهیم و تقویت علمی و محتوای این اثر نقش سازنده
و مهمی را ایفا نموده است. و از فاضل محترم « حجة الإسلام والمسلمین
جناب آقای محسن چورمقی » که بعنوان استاد مشاور، با ارائه
ملاحظات و نکات قابل توجه و اشراف و تأمل ویژه در جهت اصلاح
شکلی و ساختار منطقی این اثر و اعمال نکاتی ادبی و فنی، زحماتی
زیادی را متحمل شده است. و هم چنین از مدیریت محترم مرکز
جهانی علوم اسلامی و مسئولین و واحدهای ذی ربط که زمینه
این حرکت بزرگ و ارزش مند را فراهم نموده و به نحوی
با اینجانب همکاری داشته اند، با کمال امتنان،
تقدیر و تشکر خود را ابراز می دارم
و از خداوند توفیقات روزافزون
شان را خواهانم .

چکیده :

این رساله با عنوان نقد شکاکیت فلسفی به انگیزه تبیین و تحلیل قرائت‌ها و رویکردهای گوناگون و متنوع شک‌گرایی و نسبی‌گرایی، نقد و بررسی مبانی فلسفی و عقلی آن که در عین اهمیت مسئله، تحقیقات زیادی در مورد آن شکل نگرفته است، به رشته تحریر در آمده و پس از تتبع همه جانبه و گسترده در مورد دیدگاه‌ها و گفتارهای شکاکان و نسبی‌گرایان در قالب چهار فصل ارائه شده است.

در فصل نخست این رساله ضمن ارائه طرح تحقیق و مسایل مربوط به آن ابتدا زمینه‌های تاریخی و شکل‌گیری تفکر شک‌گرایی و نسبی‌گرایی و تحول و تطور و نواسات آن در طول زمان بررسی و ارزیابی شده است. سپس طبق معمول هر پژوهش، مفاهیم کلیدی و مبادی تصوری موضوع از جمله تعریف شکاکیت و انواع آن، تعریف شناخت و اقسام آن و بررسی شناخت و کلیات آن در فلسفه اسلامی، طرح گردیده است. در فصل دوم، با توجه به رویکرد‌ها و دیدگاه‌های متفاوت شکاکان، جهت تفکیک و مرزبندی میان آن‌ها مباحثی اصلی شکاکیت در سه بخش مستقل، تنظیم شده است، بخش نخست مدعا و ادله منکران واقعیت را نقد و بررسی کرده است. منکر واقعیت یا متحیر است یا معاند از این رو راه حل‌هایی از ابن سینا جهت ارشاد واقناع متحیر و سرکوبی و به زانو در آوردن معاند ذکر شده است.

در بخش دوم با نگاه نقادانه، مدعا و برخی ادله شکاکان و منکران شناخت واقعیت و تفاوت این رویکرد با دیدگاه اول بررسی شده است.

در بخش سوم دیدگاه‌های چند تن از فلاسفه دوره جدید همانند مونتینی، پاسکال، دکارت، هیوم و کانت مورد توجه قرار گرفته است، زیرا اگر نگوئیم دیدگاه آن‌ها شکاکانه است حداقل مستلزم شکاکیت است.

فصل سوم به بررسی رابطه شکاکیت بانسبی‌گرایی پرداخته است. مباحث اصلی این فصل در سه مرحله بررسی شده است. در مرحله نخست جنبه تاریخی و قدمت مباحث نسبی‌گرایی تا دوره یونان باستان تعقیب و مورد توجه قرار گرفته است.

در مرحله دوم تحت عنوان نسبی گرایی در فلسفه جدید، مدعا و ادله نسبی گرایان به بحث و نقد گرفته شده است. در مرحله سوم بخش از مکتب‌ها و فلسفه‌های دوره جدید که افکارشان نسبی‌گرایانه یا مستلزم نسبیت شناخت بوده به صورت اختصار ذکر شده است و در پایان رابطه شک‌گرایی با نسبی‌گرایی بررسی شده در نتیجه دیدگاه نسبیت شناخت بعنوان یکی از نحله‌ها و شاخه‌های مذهبی شک‌معرفی شده است.

فصل چهارم رابطه پلورالیزم معرفتی را با شکاکیت بررسی کرده است از این رو در آغاز این فصل پس از ذکر مقدمه کوتاه و توضیح معنای لغوی و اصطلاحی پلورالیزم و تحدید و تعریف آن، به منظور جلوگیری از خلط مبحث، حوزه‌ها و کاربردهای متعدد و مختلف واژه پلورالیزم در علوم انسانی از جمله پلورالیزم سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، دینی، اخلاقی و... مورد توجه و بررسی قرار گرفته است. در بخش دیگر این فصل مبانی و دلایلی طرف داران پلورالیزم معرفتی نقد و بررسی شده است و سرانجام با نقض و ابطال اصل مدعا، پلورالیزم معرفتی شکل دیگری از مذهب شک به حساب آمده است.

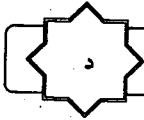
فهرست مطالب

۱	مقدمه طرح تحقیق:
۲	بیان مسئله:
۳	ضرورت و اهمیت مسئله:
۴	پیشینه تحقیق:
۶	سؤال اصلی:
۶	سوالات فرعی:
۶	فرضیه ها:
۶	روش تحقیق:
۸	فصل اول: مفاهیم و کلیات
۹	۱-۱: مدخل
۹	۲-۱: تاریخچه شکاکیت
۹	۱-۲-۱: شکاکیت در یونان باستان
۱۱	۲-۲-۱: شکاکیت هراکتوس و پارمیندس
۱۱	۳-۲-۱: سوفیسم
۱۳	۴-۲-۱: چهره‌های معروف سوفیسم
۱۴	۵-۲-۱: شکاکیت پرهونی
۱۵	۶-۲-۱: شکاکیت در آکادمی‌ها
۱۶	۷-۲-۱: شکاکیت در غیر آکادمی
۱۷	۳-۱: شکاکیت جدید
۲۰	۴-۱: معرفت‌شناسی

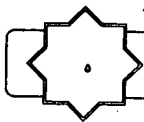

- ۲۰ ..... ۱-۴-۱: سیر پیدایش معرفت شناسی در یونان باستان
- ۲۱ ..... ۲-۴-۱: پیشینه معرفت شناسی
- ۲۲ ..... ۵-۱: معرفت شناسی در دوره جدید
- ۲۵ ..... ۶-۱: حقیقت معرفت
- ۲۵ ..... ۱-۶-۱: حقیقت معرفت از دیدگاه متفکران غربی
- ۲۷ ..... ۲-۶-۱: کدام نوع معرفت موضوع این تحلیل است؟
- ۲۷ ..... ۳-۶-۱: اشکالات تحلیل متعارف
- ۲۸ ..... ۷-۱: محل نزاع
- ۳۱ ..... ۸-۱: معرفت در فلسفه اسلامی
- ۳۱ ..... ۱-۸-۱: دیدگاه اول
- ۳۱ ..... صدرالمآلهین
- ۳۲ ..... استاد مصباح
- ۳۲ ..... ۲-۸-۱: دیدگاه دوم
- ۳۳ ..... ۳-۸-۱: دیدگاه سوم
- ۳۶ ..... ۹-۱: بررسی شکاکیت بر اساس دو دیدگاه اسلامی و غربی
- ۳۶ ..... ۱۰-۱: هستی شناسی معرفت در فلسفه اسلامی
- ۳۸ ..... ۱۱-۱: تطابق ذهن و عین و کاشفیت ذاتی علم در فلسفه اسلامی
- ۳۸ ..... ۱-۱۱-۱: اقوال عمده در این مسأله
- ۴۱ ..... ۱۲-۱: شناخت چگونه برای ما حاصل می شود؟
- ۴۴ ..... ۱-۱۲-۱: معقولات ثانیه منطقی و شناخت عالم خارج
- ۴۵ ..... ۲-۱۲-۱: معمای بزرگ شناخت
- ۴۶ ..... ۳-۱۲-۱: معقولات کانت و معقولات ثانیه منطقی
- ۴۸ ..... ۴-۱۲-۱: نحوه انتزاع معقولات ثانیه فلسفی از معانی حرفیه
- ۴۹ ..... ۵-۱۲-۱: حل مشکل شناخت
- ۴۹ ..... ۱۳-۱: اقسام شناخت
- ۵۰ ..... ۱-۱۳-۱: مصادیق علم حضوری

- ۵۱ ..... ۱-۱۳-۲: اقسام تصور
- ۵۱ ..... ۱-۱۳-۳: مصادیق تصور جزئی
- ۵۲ ..... ۱-۱۳-۴: اقسام تصورات کلی یا معقولات
- ۵۲ ..... ۱-۱۳-۵: معقولات ثانیه منطقی:
- ۵۲ ..... ۱-۱۳-۶: معقولات ثانیه فلسفی:
- ۵۳ ..... ۱-۱۳-۷: اقسام تصدیق:
- ۵۳ ..... ۱-۱۴: تعریف شکاکیت فلسفی
- ۵۴ ..... ۱-۱۴-۱: شکاکیت فلسفی و شک متعارف
- ۵۴ ..... ۱-۱۴-۲: شکاکیت فلسفی و جهل
- ۵۵ ..... ۱-۱۵: انواع شکاکیت (یا شکاکان)
- ۵۵ ..... ۱-۱۵-۱: شکاکیت سوالی
- ۵۵ ..... ۱-۱۵-۲: نقد:
- ۵۶ ..... ۱-۱۵-۳: شکاکیت طرز تلقی:
- ۵۶ ..... ۱-۱۵-۴: نقد:
- ۵۷ ..... ۱-۱۶: تقسیم شکاکیت:
- ۵۷ ..... ۱-۱۶-۱: مرحله نخست شکاکیت:
- ۵۸ ..... ۱-۱۶-۲: مرحله دوم شکاکیت
- ۵۸ ..... ۱-۱۶-۳: مرحله سوم شکاکیت:
- ۵۹ ..... ۱-۱۶-۴: مرحله چهارم: شکاکیت مدرن:
- ۶۰ ..... ۱-۱۶-۵: شکاکیت فراگیر و مطلق:
- ۶۰ ..... ۱-۱۶-۶: شکاکیت محدود و منطقه ای
- ۶۱ ..... ۱-۱۶-۷: حوزه های شک منطقه ای:
- ۶۳ ..... ۱-۱۷: تقسیم شکاکیت از جهت متعلق:
- ۶۴ ..... ۱-۱۸: تقسیم شکاکیت به جهت غایت:
- ۶۴ ..... ۱-۱۹: گروه های عمده منکران شناخت:
- ۶۸ ..... فصل دوم: نقد و بررسی شکاکیت

- ۱-۲: شک‌گرایی و یقین‌گرایی ۶۹
- ۱-۱-۲: شک‌گرایی ۶۹
- ۲-۱-۲: معتقدان به امکان‌شناخت ۷۰
- ۲-۲: بداهت امکان‌شناخت ۷۱
- ۳-۲: توجه به اهمیت استدلال شکاکان ۷۱
- ۴-۲: نقد و بررسی شبهات سوفسطاییان ۷۲
- ۱-۴-۲: شبهه اول ۷۲
- ۲-۴-۲: نقد شبهه ۷۳
- ۳-۴-۲: شبهه دوم ۷۴
- ۴-۴-۲: نقد شبهه ۷۴
- ۵-۲: ابن‌سینا و سوفسطاییان ۷۶
- ۶-۲: شکاکان قدیم (سپتی‌سیسم) ۸۳
- ۱-۶-۲: دلیل‌های ده‌گانه شکاکان ۸۵
- ۲-۶-۲: برگشت دلایل فوق به دو دلیل ۸۷
- ۷-۲: نقد و بررسی دعاوی شکاکان ۸۹
- ۱-۷-۲: رابطه دلیل و مدعا ۸۹
- ۲-۷-۲: نقد و بررسی دعاوی شکاکان ۸۹
- ۸-۲: نقد و بررسی دلایل شک‌گرایان ۹۳
- ۱-۸-۲: استدلال به خطای حس و عقل ۹۳
- ۲-۸-۲: نقد ۹۴
- ۳-۸-۲: اختلاف آراء و عقاید ۹۷
- ۴-۸-۲: نقد ۹۸
- ۵-۸-۲: عدم امکان اثبات حجیت شناسایی ۹۹
- ۶-۸-۲: نقد ۱۰۰
- ۷-۸-۲: پاسخ نقضی ۱۰۱
- ۸-۸-۲: استدلال بر عدم اعتبار شکل اول قیاس ۱۰۱

- ۱۰۲..... ۹-۸-۲: نقد
- ۱۰۲..... ۱۰-۸-۲: استدلال بر عدم اعتبار قانون علیت
- ۱۰۳..... ۱۱-۸-۲: نقد
- ۱۰۳..... ۱۲-۸-۲: پاسخ شیخ اشراق به شکاکیت
- ۱۰۴..... ۹-۲: نقد و بررسی ظن گرای (احتمال گرایی)
- ۱۰۵..... ۱۰-۲: نقد و بررسی شکاکیت دوره جدید
- ۱۰۵..... ۱-۱۰-۲: رنسانس و تحول فکری فراگیر
- ۱۰۶..... ۲-۱۰-۲: مرحله‌ای دیگر از شک گرایی
- ۱۰۷..... ۱۱-۲: شکاکیت دینی و اخلاقی
- ۱۰۸..... ۱-۱۱-۲: مونتینی و شک به منظور خاص
- ۱۱۰..... ۲-۱۱-۲: پاسکال و شک گرایی
- ۱۱۱..... ۱-۲-۱۱-۲: استدلال پاسکال بر عدم اعتبار علوم
- ۱۱۱..... ۲-۲-۱۱-۲: نقد
- ۱۱۳..... ۳-۱۱-۲: دکارت
- ۱۱۴..... ۱-۳-۱۱-۲: ریشه یابی شک دکارت
- ۱۱۵..... ۲-۳-۱۱-۲: شک دستوری و حقیقی
- ۱۱۵..... ۳-۳-۱۱-۲: شک دستوری دکارت
- ۱۱۸..... ۴-۳-۱۱-۲: فکر می‌کنم، پس هستم
- ۱۱۸..... ۵-۳-۱۱-۲: دکارت و تصورات سه گانه
- ۱۱۹..... ۶-۳-۱۱-۲: حیرت زدگی در وادی شک به جهان خارج
- ۱۲۰..... ۷-۳-۱۱-۲: استدلال دکارت بر شکاکیت نسبت به جهان بیرونی
- ۱۲۱..... ۴-۱۱-۲: دیوید هیوم و مسأله شناخت
- ۱۲۳..... ۱-۴-۱۱-۲: حافظه و تخیل
- ۱۲۳..... ۲-۴-۱۱-۲: تلازم و تداعی تصورات
- ۱۲۴..... ۳-۴-۱۱-۲: هیوم و انکار اصل علیت
- ۱۲۴..... ۴-۴-۱۱-۲: خلاصه نظر دیوید هیوم در مورد علیت

- ۱۲۵..... ۲-۱۱-۴-۵: آثار انکار اصل علیت
- ۱۲۵..... ۲-۱۱-۴-۶: شکاکیت کامل هیوم
- ۱۲۶..... ۲-۱۱-۴-۷: استدلال هیوم بر شکاکیت
- ۱۲۸..... ۲-۱۱-۴-۸: نقد
- ۱۲۹..... ۲-۱۲-۱: کانت (۱۷۲۴ - ۱۸۰۴)
- ۱۲۹..... ۲-۱۲-۱: فلسفه نقدی کانت
- ۱۳۰..... ۲-۱۲-۲: کانت و منشأ شناخت
- ۱۳۱..... ۲-۱۲-۳: نقد کانت در منشأ شناخت
- ۱۳۲..... ۲-۱۲-۴: مراحل شناخت از دیدگاه کانت
- ۱۳۳..... ۲-۱۲-۵: حدود و اعتبار شناخت
- ۱۳۴..... ۲-۱۲-۶: کانت و شکاکیت نسبت به جهان خارج
- ۱۳۵..... ۲-۱۲-۷: کانت و شکاکیت در مابعدالطبیعه
- ۱۳۸..... ۲-۱۳-۱: پوزیتیویسم و شکاکیت
- ۱۳۹..... ۲-۱۳-۱: نقد پوزیتیویسم
- ۱۴۱..... فصل سوم: رابطه شکاکیت و نسبیت
- ۱۴۲..... ۳-۱: مقدمه
- ۱۴۳..... ۳-۲: تعریف نسبیت
- ۱۴۳..... ۳-۳: اقسام نسبیت
- ۱۴۷..... ۳-۴: سوفیسم و نسبی گرای
- ۱۴۷..... ۳-۴-۱: مقدمه
- ۱۴۸..... ۳-۴-۲: ریشه یابی نسبیت قدیم
- ۱۴۹..... ۳-۴-۳: پروتاگوراس (۴۸۰ - ۴۱۰ ق. م.)
- ۱۵۱..... ۳-۴-۴: نقد وارزیابی
- ۱۵۳..... ۳-۵: نسبی گرای در فلسفه جدید
- ۱۵۴..... ۳-۵-۱: اعتقاد و ادعای نسبی گرایان
- ۱۵۵..... ۳-۵-۲: نقد و بررسی

- ۱۵۶..... ۶-۳: دلایل نسبی گرایان : ۱۵۶
- ۱۵۶..... ۱-۶-۳: نبود معیار ثابت ۱۵۶
- ۱۵۷..... ۲-۶-۳: نقد و نظر: ۱۵۷
- ۱۵۸..... ۳-۶-۳: تأثیر پذیری معرفت از عوامل اجتماعی ۱۵۸
- ۱۵۹..... ۴-۶-۳: نقد و بررسی ۱۵۹
- ۱۶۰..... ۵-۶-۳: درهم تنیدگی معارف بشر: ۱۶۰
- ۱۶۱..... ۶-۶-۳: نقد و نظر: ۱۶۱
- ۱۶۱..... ۷-۶-۳: پیش فرض گرایی: ۱۶۱
- ۱۶۲..... ۸-۶-۳: نقد و ارزیابی: ۱۶۲
- ۱۶۲..... ۷-۳: پراگماتیسم و نسبیت ۱۶۲
- ۱۶۳..... ۱-۷-۳: شخصیت های برجسته این مذهب: ۱۶۳
- ۱۶۵..... ۲-۷-۳: نقد و نظر ۱۶۵
- ۱۶۶..... ۸-۳: انسجام گرایی و نسبیت ۱۶۶
- ۱۶۷..... ۱-۸-۳: نقد و نظر ۱۶۷
- ۱۶۷..... ۹-۳: هرمنوتیک فلسفی ۱۶۷
- ۱۶۷..... ۱-۹-۳: مقدمه ۱۶۷
- ۱۶۸..... ۲-۹-۳: هرمنوتیک فلسفی و نسبیت فهم ۱۶۸
- ۱۶۸..... ۳-۹-۳: اثر پذیری فهم از تاریخ و پیش فرضها: ۱۶۸
- ۱۶۹..... ۱۰-۳: فلسفه ماتریالیسم و نسبیت ۱۶۹
- ۱۷۱..... ۱-۱۰-۳: نقد و نظر ۱۷۱
- ۱۷۲..... ۱۱-۳: نسبی گرایی در میان فیلسوفان علم ۱۷۲
- ۱۷۳..... ۱-۱۱-۳: نقد و نظر ۱۷۳
- ۱۷۳..... ۱۲-۳: رابطه شکاکیت و نسبیت ۱۷۳
- ۱۷۵..... ۱-۱۲-۳: نسبی گرایی و شکاکیت پنهان ۱۷۵
- ۱۷۶..... ۲-۱۲-۳: نسبیت قابل دفاع نیست ۱۷۶
- ۱۸۰..... فصل چهارم: رابطه پلورالیزم معرفتی و شکاکیت ۱۸۰

- ۱-۴: مقدمه : ۱۸۱.....
- ۲-۴: معنای لغوی و اصطلاحی پلورالیزم: ۱۸۱.....
- ۳-۴: اقسام پلورالیزم : ۱۸۲.....
- ۱-۳-۴: پلورالیزم سیاسی ۱۸۲
- ۲-۳-۴: پلورالیزم فرهنگی : ۱۸۴
- ۳-۳-۴: پلورالیزم اجتماعی..... ۱۸۵
- ۴-۳-۴: پلورالیزم در صحنه اندیشه : ۱۸۶
- ۵-۳-۴: پلورالیزم فلسفی..... ۱۸۷
- ۶-۳-۴: پلورالیزم اخلاقی : ۱۸۸
- ۱-۶-۳-۴: نقد و ارزیابی : ۱۸۹
- ۷-۳-۴: پلورالیزم دینی: ۱۹۰
- ۱-۷-۳-۴: تاریخچه پلورالیزم دینی : ۱۹۰
- ۲-۷-۳-۴: رویکردهای مهم در باره ی تنوع ادیان : ۱۹۲
- ۸-۳-۴: پلورالیزم معرفتی : ۱۹۴
- ۱-۸-۳-۴: معنای پلورالیزم معرفتی : ۱۹۴
- ۲-۸-۳-۴: قلمرو پلورالیزم معرفتی : ۱۹۵
- ۴-۴: مبانی و دلایل پلورالیزم معرفتی : ۱۹۵
- ۱-۴-۴: مبانی هستی شناسی : ۱۹۶
- ۲-۴-۴: مبانی فلسفی (ذهن شناختی)..... ۱۹۷
- ۳-۴-۴: نقد و ارزیابی : ۱۹۹
- ۴-۴-۴: مبانی دینی (گوهر و صدف دین)..... ۲۰۰
- ۱-۴-۴-۴: ارزیابی و نقد : ۲۰۱
- ۵-۴-۴: مبانی هرمنوتیکی (زبان شناختی)..... ۲۰۲
- ۱-۵-۴-۴: نقد و ارزیابی : ۲۰۲
- ۲-۵-۴-۴: نقش پیش فرضها در فهم متن : ۲۰۴
- ۶-۴-۴: مبانی معرفت شناسی : ۲۰۴

- ۲۰۶.....: ۱-۶-۴-۴: نقد و بررسی
- ۲۰۶.....: ۷-۴-۴: تفاوت دیدگاه ها
- ۲۰۷.....: ۱-۷-۴-۴: نقد و ارزیابی
- ۲۰۸.....: ۸-۴-۴: تجربه دینی
- ۲۰۹.....: ۱-۸-۴-۴: نقد و ارزیابی
- ۲۱۱.....: ۹-۴-۴: مبنای نسبیت
- ۲۱۱.....: ۱-۹-۴-۴: نقد و بررسی بیان اول
- ۲۱۲.....: ۲-۹-۴-۴: بیان دوم
- ۲۱۲.....: ۳-۹-۴-۴: نقد و ارزیابی
- ۲۱۳.....: ۵-۴-۵: زابطه پلورالیزم معرفتی و شکاکیت
- ۲۱۳.....: ۱-۵-۴: رئالیسم پیچیده و شکاکیت
- ۲۱۵.....: ۲-۵-۴: مبنای کانت و شکاکیت
- ۲۱۵.....: ۳-۵-۴: تجربه دینی و شکاکیت
- ۲۱۶.....: ۴-۵-۴: مبنای هرمنوتیکی و شکاکیت
- ۲۱۶.....: ۶-۴-۵: چند پیامد دیگر
- ۲۱۸.....: خاتمه: جمع بندی و نتیجه گیری
- ۲۲۵.....: فهرست منابع

مقدمه:

طرح تحقیق

بیان مسئله :

ادعای شکاکیت دارای سه مرحله عمده است که منشأ دیدگاه های متفاوت گردیده است شکاکیت موضوع این رساله برهمنه این مراحل قابل اطلاق است و این مراحل عبارتند :

۱. چیزی خارج از ذهن وجود ندارد .
۲. اگر چیزی هم در ورای ذهن انسان ها وجود داشته باشد قابل شناخت نیست .
۳. اگر برفرض، واقعیت موجود قابل شناخت هم باشد هرگز قابل شناساندن به دیگران نیست .

بخش نخست ناظر به شکاکیت در اصل وجود است یعنی چیزی به نام واقعیت و عالم عین و خارج وجود ندارد و به همین دلیل که جهان خارج وجود ندارد از باب سالبه به انتفاء موضوع، شناخت نیز امکان خود را از دست می دهد و جهان منحصر می شود به ذهن و ذهنیات ما. شکاک در این مرحله منکر وجود مطلق نیست، که هیچ چیزی وجود ندارد بلکه دست کم وجود خود را می پذیرد و می گوید چیزی ورای من وجود ندارد؛ آنچه را که من در خارج موجود می دانم در واقع مفاهیمی هستند که ساخته و پرداخته ذهن ما است و هیچ نشانی از واقعیت در آنها نیست، چنانچه ما می توانیم با قوه خیال یک رشته تصاویری را در ذهن خود بسازیم و پدید بیاوریم که واقعیت عینی ندارد. این ادعا که چیزی جز من و ذهنیاتم وجود ندارد قابل قبول نیست؛ تاریخ فلسفه این گونه شک را که امتناع شناخت را به دلیل انتفاء موضوع می داند به برخی از نحله های سوفسطائیان نسبت می دهد .

قسمت دوم می گوید : اگر چیزی در خارج وجود داشته باشد شناخت پذیر نخواهد بود، ناظر به شکاکیت در مرحله معرفت و شناخت است به این معنا که واقعیت موجود را نمی توان شناخت. در این مرحله واقعیت خارجی پذیرفته می شود. اما به دلیل نداشتن ابزار مطمئن، امکان شناخت آن واقعیت، مورد تردید و انکار قرار می گیرد . شکاک در این مرحله معتقد است که نیروی درک و شناخت انسان تا آن اندازه از قدرت

و توانایی برخوردار نیست که بتواند میان خود و جهان خارج رابطه صحیح و قابل اطمینان برقرار سازد، بلکه انسان در این تلاش همیشه در یک حرکت دوری بی حاصل به گرد خود می چرخد و راه به بیرون ندارد؛ زیرا منشأ شناخت یا حس است یا عقل و این دو قوه غالباً دچار خطا می شود. معتقدان به این گونه شک در تاریخ فلسفه به اسم شکاکان معروف است.

تفاوت مرحله نخست با این مرحله در این است که در مرحله اول مقتضی برای شناخت وجود ندارد اما در مرحله دوم مقتضی و موضوع برای شناخت وجود دارد ولی مانع سد راه شده است.

در این رساله سعی شده است که علاوه بر نقد و بررسی این دودیدگاه مشهور، گونه های دیگری از شکاکیت مانند نسبی گرایی معرفتی و پلورالیزم معرفتی نیز مورد بررسی و کنکاش قرار گیرد.

ضرورت و اهمیت مسئله :

شک و تردید در شناخت واقعیت یا انکار و نفی اصل واقعیت در طی قرون متمادی به صورت های مختلف بر سر زبانهای دانشمندان غربی مطرح بوده و هست. تاجایی که این بحث به قرن حاضر نیز کشیده شده و افکار بسیاری را به خود مشغول داشته است. حالت شک و تردید ضمن اینکه یک آفت رنج آور روانی است، حامل خطرهای مادی و معنوی بزرگی برای جامعه انسانی است؛ زیرا شکاکیت ایجاب می کند که شالوده و ساختمان علم و شناخت فروریزد و ما به هیچ گزاره علمی، دینی و.. شناخت پیدا نکنیم، بنا بر این تا مسایل مربوط به شناخت به صورت قطعی روشن نگردد هیچ مکتبی فلسفی و علمی حایز اهمیت و ارزش نخواهد بود. با انکار شناخت نمی توان امیدی به پیشرفت، تمدن و علوم بست. هم چنین جای برای ارزش های اخلاقی و نقش عظیم آن ها در حیات انسانی باقی نمی ماند چنان که دین هم پایگاه عقلانی خود را از دست می دهد بلکه بزرگترین ضربه ها متوجه عقاید مذهبی می شود؛ عقایدی که مربوط به امور مادی و محسوس نیست و هنگامی که سیل شک در دل های مردم جریان یابد طبعاً عقاید متعلق به ماوراء طبیعت آسیب پذیر خواهد شد بنابراین این شک گرایی

آفت خطرناکی است که همه شئون انسانی را تهدید به ناپودی می کند و با رواج آن هیچ نظام اخلاقی، حقوقی، سیاسی، و دینی قابل دوام نخواهد بود و به همین جهت مبارزه با شک گرایی هم وظیفه دانشمند و فیلسوف است و هم تکلیف رهبران دینی و مصلحان اجتماعی اگر چه فلاسفه و دانشمندان دلسوز کوشیده اند تا پایه های محکم و تزلزل ناپذیری برای دانش و ارزش بجویند و سد های محکمی در برابر امواج خطرناک شک گرایی بسازند اما باید توجه نمود که شکاکیت پشتوانه فلسفی داشته و همگام با رشد امکانات فلسفی، شکاکیت نیز با گونه های پیچیده تر و مخفی تری در گوشه و کنار جهان در حال تجدید حیات و تولد دوباره است انسان امروز علی رغم پیشرفت های که در علوم طبیعی داشته است ولی هنوز در گیر اساسی ترین مسایل هستی شناسی و معرفت شناسی خود است هر چند کوشش های در این جهت صورت گرفته است اما متأسفانه پیشرفت چندانی نداشته است و سرانجام سر از باتلاق شکاکیت و نسبییت در آورده است.

پیشینه تحقیق :

تاریخ علم و معرفت همزمان با پیدایش انسان روی کره خاکی آغاز می شود آنگاه که آدمی پای به عالم هستی نهاد اولین کارش مسئله شناخت خود و جهان اطرافش بود. و تا قبل از قرن پنجم پیش از میلاد هیچ کس در امکان شناخت شک و تردید نداشت و این اصل پیش فرض تمام فعالیت های فیلسوفان بود. اگر چه اختلاف نظرهای در مورد ابزار کسب معرفت وجود داشت که برخی نقش عقل را در فرایند شناخت برجسته می ساخت و برخی دیگر بر نقش حواس تأکیدی بیشتری می کرد اما با وجود این، هر دو دیدگاه شناخت واقعیت را امر ممکن می دانستند.

در اوایل قرن پنجم پیش میلاد دیدگاه شکاکیت برای اولین بار توسط کسنوفانس مطرح شد و بعد ها در حوزه فلسفه پارمیندس و هراکلتوس بسط و تفصیل یافت. ولی دوران اوج شکوفایی شکاکیت همزمان با ظهور سوفسطائیان بود. سوفسطائیان ۵۰۰ ق.م اولین گروهی بودند که به صورت علنی در معرفت مطابق با واقع شک کردند و بیش از هر مکتب و تفکری در رشد و پیشرفت شکاکیت و نسبی گرایی نقش ایفا کردند و بر